

Boekbespreking: Theo Thomassen, *Laten we over iets anders beginnen. Morele dilemma's van vier broers in oorlogstijd* (Rotterdam, Uitgeverij De Meent 2025), ISBN 9789083493008, € 30,00

Historicus en emeritus hoogleraar archiefwetenschap Theo Thomassen (1950) schreef een fors boek over het leven van vier broers in en rond de Tweede Wereldoorlog. Het is een geschiedenis die in zijn eigen familie speelde; hij is de zoon van een van de vier. De plaats van handeling is meestal Rotterdam, maar ook Roermond speelt een rol. De vader van de vier broers, Henri Thomassen, is uit Roermond afkomstig en er zijn nog steeds nauwe contacten met de familie in Roermond.

De oudste broer van deze Henri, Jan Thomassen, is hoofdredacteur van de zeer katholieke Roermondse krant *De Nieuwe Koerier*. Tijdens de oorlog verschijnt onder zijn verantwoordelijkheid een recensie van een Duitse film met kritiek op het acteerwerk van de hoofdrolspeelster en op een dansje, dat 'niet slechts smakeloos, maar vooral schaamteloos' wordt genoemd. Dat leidt tot Jans ontslag als hoofdredacteur. Vervolgens wordt hij tot waarnemend directeur van de krant benoemd omdat de eigenlijke directeur Cees Dosker is ondergedoken. Jan Thomassen sluit zich aan bij het door de Duitsers opgedrongen Verbond van Nederlandsche Journalisten en houdt zijn krant in de lucht door te schipperen tussen katholieke principes en nationaalsocialistische dwang. Hij overlijdt bij het bombardement van Roermond op 24 november 1944 aan een hartaanval.

Henri's op één na oudste broer Remi is bakker, net als de volgende broer Thé, die naar Venlo verhuist. Remi overlijdt vrij jong, in 1937. Remi's weduwe Fien, dochter Lucie, zoon Harrie en schoondochter Annie verbergen tijdens de oorlog een joodse onderduikster en krijgen daarvoor later onder meer de Yad Vashem onderscheiding.

Henri zelf wordt ook journalist bij een zeer katholiek dagblad, *De Maasbode* in Rotterdam. Hij werkt daar als sportredacteur. Ook *De Maasbode* gaat deel uitmaken van de gelijkgeschakelde pers, maar wordt begin 1941 toch opgeheven omdat de NSB de drukpersen opeist voor zijn eigen dagblad en weekblad. Henri leeft tot het einde van de oorlog van een wachtgeld. Daarna keert hij weer terug bij zijn krant.

Henri is sinds 1929 weduwnaar en vader van vier jonge zonen. Zijn schoonzus Emma neemt de zorg voor het huishouden en de opvoeding op zich. Henri is een zeer afwezige vader die zich begraaft in zijn werk. In 1937 hertrouwt hij met Jeanne, een veel jongere barjuffrouw uit een instabiele en bovendien protestantse familie. Emma wordt aan de kant geschoven. Vooral de twee oudste zonen Harry en Theo accepteren dit niet en trekken in bij de familie van hun overleden moeder, die furieus is over Henri's nieuwe huwelijk. De twee jongsten, Hans en Remi, komen tussen twee vuren te zitten en lijden in hun ontwikkeling onder het gebrek aan stabiliteit. De broers raken onderling sterk verbonden door de afwezigheid van hun moeder en de onbereikbaarheid van hun vader. De oudste broer Harry, inmiddels 20 jaar, neemt daarbij min of meer een vaderrol op zich.

Harry is verantwoordelijk, ambitieus en idealistisch. Hij wordt, net als zijn vader, journalist. Maar anders dan zijn vader is hij nationaalsocialist. Hij is tegen het verzuilde, krachteloze gekissebis dat democratie heet, tegen het communisme en tegen het kapitalisme en gelooft in de kracht van een saamhorige volksgemeenschap onder een sterke leiding. Het Duitse nazisme biedt in zijn ogen de beste kansen om dit ideaal te verwezenlijken, maar hij is geen fanatieke, bloeddorstige nazi. Al vóór de oorlog is hij een tijdlang lid van de NSB en tijdens de oorlog doet hij soms alsof hij nog steeds lid is. Hij schrijft pro-Duitse hoofdartikelen in *De Graafschap-bode* en wordt politiek correspondent in Den Haag voor het *Dagblad van Rotterdam*, de *Dordrechtse Courant* en het *Dagblad van Gouda*. Na de oorlog is zijn carrière voorbij. Hij zit een tijdlang

gevangen en krijgt hij een beroepsverbod van vijftien jaar opgelegd. Harry voelt zich miskend en raakt verbitterd.

De tweede broer Theo, de intellectueel van de vier, is daarentegen anti-Duits en anti-oorlogsgeweld. Hij weigert in 1943 een loyaliteitsverklaring te ondertekenen. Omdat hij tijdens de meidagen van 1940 dienstplichtig soldaat is geweest, wordt hij na deze weigering tot het eind van de oorlog als krijgsgevangene in Duitsland tewerk gesteld. Hij doet daar traumatische ervaringen op, waaronder het bombardement van Dresden. Die maken een ander mens van hem; hij kan daarna weinig vreugde in het leven scheppen en komt soms scherp uit de hoek. Na de oorlog woont en werkt hij enige tijd in Roermond.

De derde broer Hans houdt zich het minst bezig met politieke en morele dilemma's en discussies. Ook hij is getraumatiseerd door ervaringen met een bombardement.

Dat geldt ook voor de jongste, Remi, die tijdens de oorlog nog een puber is en het bombardement van Nijmegen meemaakt. Hij is onrustig en heftig van aard. Hij wordt geen lid van nationaalsocialistische organisaties, maar ontwikkelt zeer pro-Duitse, racistische, gewelddadige en wraakzuchtige opvattingen. Na de oorlog laat hij zich uitzenden naar Indonesië. Daar neemt hij deel aan oorlogsmisdaden, die hij in brieven in krachtige, soms grove termen verdedigt tegenover zijn broer Theo. Kort na het staken van de Tweede Politieke Actie raakt hij voor zijn commandanten en voor zijn familie en buiten beeld. Volgens vage berichten is hij betrokken bij twee complotten tegen de Indonesische regering. Uiteindelijk wordt hij dood verklaard.

Ondanks de aanzienlijke politieke meningsverschillen blijven de familieleden elkaar steunen, ook al raken ze soms fysiek van elkaar gescheiden. Vooral de contacten tussen de vier broers, maar ook die met de ooms en tantes en neven en nichten in Roermond en elders in Limburg blijven warm en solidair.

De bijzondere verdienste van het boek zit hem in het feit dat het grijze gebied tussen 'goed' zijn en 'fout' zijn tijdens de bezetting in beeld wordt gebracht aan de hand van een concreet geval: het complexe weefsel van politieke scheidslijnen en sterke familiebanden tussen de vier broers Thomassen. Dit spanningsveld wordt voor de lezer op een geloofwaardige, invoelbare manier tot leven gebracht.

De geschiedenis van de broers is niet opgeschreven als een historische studie, maar als een verhaal. Thomassen heeft 'de gereedschapskist van de fictieschrijver geplunderd', zoals literatuurcriticus Kees Fens dat ooit noemde. De kern van het verhaal is gebaseerd op brieven, dagboekfragmenten en mondelinge overleveringen binnen de familie. De schrijver heeft die kern vervolgens aangevuld met gesprekken, opvattingen en gedachten van de hoofdpersonen die hij voor een groot deel moet hebben verzonnen. Door deze combinatie van feiten en fictie krijgt het verhaal levendigheid en diepgang.

Wel is het boek vaak moeilijk leesbaar door de grote hoeveelheid personen en verhaallijnen die de revue passeert. Achterin is een schema met familierelaties opgenomen. Dat moet je er als lezer regelmatig bij pakken, maar er blijken fouten in te staan. De voor de jongens zo belangrijke tante Emma ontbreekt. Aan haar zuster Truus worden acht kinderen toegedicht die in feite behoren tot het bakkersgezin van Remi en Fien Thomassen-Teunissen in Roermond. Deze Remi overlijdt overigens niet in 1957 (zoals in het schema) maar zoals gezegd in 1937. Een van zijn kinderen wordt in het schema aangeduid als 'Henri (Hein)'; dat is weliswaar correct, maar in het verhaal heet hij doorgaans Harrie en soms Harry. Van de vele tientallen niet-familieleden is geen overzicht opgenomen: vrienden, collega's en leidinggevenden, medesoldaten en -krijgsgevangenen, katholieke en nationaalsocialistische functionarissen. Daarbij hebben nogal wat personen dezelfde voornaam. Als gevolg hiervan vraag je je als lezer vaak af over welke Jan, Lucie of Corry het nu weer gaat. Dat is jammer.

De hoofdstukken over de periode na de bevrijding lijden onder de veelheid aan details. Zo worden de liefdeslevens, flirts en slippertjes van een lange stoet mensen breed uitgemeten.

Daarbij raakt het verband met het thema van het boek, namelijk de morele dilemma's van de vier broers in oorlogstijd, zoek. Verder worden verschillende gebeurtenissen in vrijwel dezelfde bewoordingen twee keer verteld. Ook dat doet enige afbreuk aan de kwaliteiten van het boek.